

ÖZGÜR ULAŞ BÖLÜCEK

EĞİTİM BİLİMLERİ

GELİŞİM

Psikolojisi

DERS
NOTLARI

Ücretsiz Videolara
ulaşmak için
QR Kodu Tara!

RETRO
Yayıncılık

NOT

Kritik dönem kavramı organizmanın belli özellikler açısından yaşantıların etkisine çok açık olduğu zaman aralıklarını ifade etmektedir. Yani "yaşantı" kavramı ile doğrudan ilişkilidir.

7. Gelişim Alanı

Gelişimin kendi içindeki alt boyutlarına gelişim alanı denir. Gelişim süreci çok kapsamlı olduğundan, bu süreci bütünsel olarak ele alıp incelemek oldukça zordur. Bu nedenle araştırmacılar söz konusu süreci daha kolay incelemek için gelişimi farklı boyutlara ayırırlar.

Örneğin fiziksel gelişim, zihinsel gelişim veya sosyal gelişim, birer gelişim alanıdır.

8. Gelişim Dönemi

Gelişim sürecinde belli özelliklerin ön plana çıktığı aşamalara gelişim dönemi denir. Araştırmacılar gelişimi genellikle dönemlere ayırarak ele alırlar ve en temel dönem sınıflaması yaşa göre yapılır.

Örneğin bebeklik, çocukluk, ergenlik, gençlik, yaşlılık gibi aşamalar birer gelişim dönemidir.

9. Gelişim Görevi (Gelişim Ödevi)

Bir gelişim döneminde organizmada ortaya çıkması beklenen temel özelliklerdir.

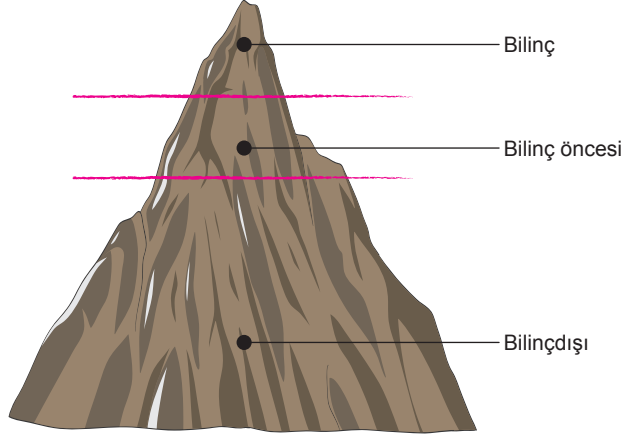
Örneğin ergenlik döneminin gelişim görevlerinden biri androjen cinsel kimlik geliştirmektir.

II. GELİŞİMİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Genel olarak gelişimi etkileyen faktörleri kalıtım ve çevre olmak üzere iki ana başlık altında ele alınmaktadır. Ancak bazı araştırmacılar bu iki temel unsurun yanı sıra zamanın da gelişimi etkileyen üçüncü bir ana unsur olduğunu belirtirler ki zamanın gelişim üzerindeki etkisini anlatmak için de tarihsel zaman adı verilen özel bir kavram kullanılır.

- Bilinç, bireyin her zaman farkında olduğu yaşantıları içeren düzeydir.
- Bilinç öncesi, bireyin farkında olmadığı ancak biraz düşündüğünde farkına varabileceği yaşantıları içeren düzeydir.
- Bilinç dışı ise bireyin farkında olmadığı ve normal koşullarda farkında olamayacağı duygu, düşünce ve yaşantıları içeren düzeydir. Tüm davranışların temeli bilinç dışındadır. Dolayısıyla bireyin davranışlarını açıklayabilmek için bilinç dışının çözülmesi gerekir.

3. Psikoseksüel Kuram

Freud'a göre; kişilik gelişimi süreci oral, anal, fallik, latent ve genital olmak üzere beş dönemle gerçekleşmektedir.

- Oral Dönem (0 - 1 yaş)
- Anal Dönem (1 - 3 yaş)
- Fallik Dönem (3 - 6 yaş)
- Latent Dönem (6 - 12 yaş)
- Genital Dönem (12 - 18 yaş)

Bu dönemleri cinsel enerjinin vücudun bir bölgesinde yoğunlaşması ekseninde ele alan Freud her dönemde ön plana çıkan gereksimin yeterli düzeyde doyum bulması gerektiğini öne sürer. Bir dönemde ön plana çıkan gereksinim yeterince giderilemez veya aşırı giderilirse birey o döneme ilişkin saplantı oluşturur. Bu saplantılar da ilerleyen yıllarda bireyin gelişimini olumsuz şekilde etkiler.

Freud, insan gelişimini her ne kadar beş dönemle gerçekleşen bir süreç olarak ele alsada bu dönemlerden özellikle ilk üçünü çok önemser. Yani Freud'a göre, aslında kişilik yaşamın ilk yıllarında (oral, anal ve fallik dönemler) genel hatlarıyla şekillenmektedir. Bu nedenle de bebeklik ve ilk çocukluk yıllarındaki yaşantılar gelişim üzerinde oldukça önemli bir etki yaratmaktadır.

a. Oral Dönem (0 - 1 yaş)

Bu dönemde temel haz merkezi ağız bölgesidir. Bu nedenle de bebek için en önemli faaliyet beslenme yani emmedir.

Oral dönemde beslenme ihtiyacının yeterince giderilmemesi veya aşırı giderilmesi bu döneme saplanmaya yol açar. Bu döneme saplanan bireylerde de yetişkinlik yıllarında ağız yoluyla ortaya çıkabilecek (sigara içme, içki içme, küfür etme, tırnak yeme, parmak emme, dedikodu yapma, geveze olma, ısırma, tükürme vb.) özellikler gözlenir.

- **Moratoryum (Ertelenmiş Kimlik):** Alternatiflerine ilişkin gerçekçi bir arayışa girmesine yani kimlik bunalımını yaşamamasına karşın bu alternatiflerden hangisine yöneleceğini tam olarak kestiremeyen ve karar vermeyi bir süre erteleyen bireylerin sahip olduğu kimlik statüsüdür.
- **İpotekli Kimlik:** Alternatiflerine ilişkin gerçekçi bir arayışa girmeyen yani kimlik bunalımını yaşamayan ve başkalarının (genellikle aile büküklerinin) onun adına vermiş olduğu kararları benimseyen bireylerin sahip olduğu kimlik statüsüdür.
- **Dağınık Kimlik:** Alternatiflerine ilişkin gerçekçi bir arayışa girmeyen yani kimlik bunalımını yaşamayan ve karar verme sürecini de gerçekleştirmemiş bireylerin sahip olduğu kimlik statüsüdür.

Kimlik Statüleri

		Arayış var mı?	
		Evet	Hayır
Karar verilmiş mi?	Evet	Başarılı	İpotekli
	Hayır	Moratoryum	Dağınık

NOT

Bazı araştırmacılar Marcia'nın bahsettiği dört temel kimlik statüsünün yanı sıra beşinci bir kimlik statüsü olarak ters kimlikten de söz etmektedirler. Ters kimlik, çevresindekilerin beklentilerinin aksi yönündeki bir kimliğe bağlanmış olan bireylerin sahip olduğu kimlik statüsüdür.

6. Yakınlığa Karşı Yalıtılmışlık (18 - 30 yaş)

Bu dönemde birey insanlarla yakın ilişkiler kurma çabasına girer. Yani bu dönemde birey yaşantılarını başka insanlarla paylaşmaya, duygu ve düşüncelerini onlarla birlikte ortaya koyabilmeye çalışır. Bu çabalarında başarılı olup insanlarla sağlıklı ilişkiler kurabilirse yakınlık duygusunu kazanır. Ancak bu dönemde insanlarla (arkadaşları, eşi, sevgilisi vs.) başarılı ilişkiler kuramayan bireyler yalıtılmışlık, yalnızlık duygusuna kapılarak insanlardan uzaklaşırlar.

NOT

Yakınlığa karşı yalıtılmışlık karmaşasının en belirgin özelliği bireyin çevresindekilerle özellikle de karşı cinsle sağlıklı ve mutlu olabileceği ilişkiler kurabilmesidir.

Erikson'un yakınlığa karşı yalıtılmışlık kriziyle ilgili söylemlerini tamamlayıcı bir unsur olarak burada da yetişkinlerin bağlanma süreçlerine göz atmak yararlı olacaktır.

Yetişkinlerde Bağlanma Süreci (Dörtlü Bağlanma Modeli)

Yetişkinlerin bağlanma süreçleri üzerine araştırmalar yapan Horowitz ve Bartholomew yetişkinlerin kendilerini ve başka insanları algılayış biçimlerine göre güvenli, kayıtsız, saplantılı ve korkulu olmak üzere dört farklı bağlanma stiline sahip olabileceklerini öne sürmüşlerdir.

- **Güvenli bağlanma** stiline sahip olan bireyler kendilerini de başkalarını da olumlu algırlarlar.
- **Kayıtsız bağlanma** stiline sahip olan bireyler kendilerini olumlu algırlarken başkalarını olumsuz algırlarlar.

Rogers insanların buldukları konuma ilişkin algılarının gerçek benliği, insanların ulaşmak istedikleri konuma ilişkin algılarının ise ideal benliği ifade ettiğini belirtir. Gerçek benlik ile ideal benlik arasındaki fark ise bireyin benlik saygısını yani öz saygısını yansıtır. İdeal benlik gerçek benliğe ne kadar yakın olursa benlik saygısı da o kadar yüksek olacaktır.

2. Maslow'un İhtiyaçlar Kuramı

İnsanın gelişimi sürecinde belli ihtiyaçlarının giderilmesinin önemine vurgu yapan Abraham Maslow, bu ihtiyaçların hiyerarşik bir sırayla ortaya çıktığını öne sürer. Bu ihtiyaçlar sırasıyla şunlardır:

- Fizyolojik ihtiyaçlar (yeme, içme vb.)
- Güvenlik ihtiyacı (bulunulan konumu koruma)
- Sevgi-ait olma ihtiyacı (duygusal ihtiyaçlar)
- Saygı-statü ihtiyacı (sosyal ihtiyaçlar)
- Bilme-anlama ihtiyacı (kendini geliştirmek için öğrenme ihtiyacı)
- Estetik ihtiyaçlar (sanatsal ihtiyaçlar)
- Kendini gerçekleştirme ihtiyacı (mevcut potansiyeli en üst düzeyde kullanabilme ihtiyacı)

Maslow'a göre her insan, kendini gerçekleştirme sürecine ulaşma amacındadır. Bu sürece ulaşabilen bireyler kendilerini ve insanları olduğu gibi kabul eden, yaratıcı, üretken, yardımsever, doğal ve eşitlikçi bireylerdir.

Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi

IV. ANNE – BABA TUTUMLARI

Anne babaların çocuk yetiştirme sürecinde benimsemiş olduğu tutumlar çocuğun kişilik gelişimi üzerinde oldukça önemli bir etki yaratmaktadır. Aile içinde olumlu bir tutumla karşılaşan çocuklarda öz güven, girişkenlik, öz denetim, başarı vb. özellikler ortaya çıkarken aile içinde olumsuz tutumla karşılaşan çocuklarda güvensizlik, suçluluk, yetersizlik, bağımlılık vb. özellikler ortaya çıkmaktadır.

1. Demokratik Tutum

Çocuğun bağımsız bir birey olarak görüldüğü ve aile içinde saygı gördüğü anne baba tutumudur. Demokratik tutuma sahip olan anne babalar aile içinde alınacak kararlarda çocuğun fikirlerini de önemser, karar alma süreçlerine onu da dâhil ederler.

ZİHİNSEL (BİLİŞSEL) GELİŞİM

Bireyin düşünme süreçlerinde meydana gelen değişikliklerin incelendiği zihinsel (bilişsel) gelişim birçok araştırmacının üzerinde durduğu ve araştırdığı bir gelişim alanıdır. Ancak bu alandaki çalışmalardan özellikle Piaget'nin kuramı diğerlerine nazaran daha çok ön plana çıkmaktadır. Ayrıca Vygotsky'nin bu alandaki çalışmaları da oldukça önemsenmektedir.

I. PİAGET'İN ZİHİNSEL GELİŞİM KURAMI

Zihinsel gelişimi açıklamaya yönelik oldukça kapsamlı bir kuram geliştiren Piaget, zekâyı bireyin dünyayı anlama ve çevreye uyum sağlama yeteneği olarak nitelendirir. Dolayısıyla ona göre, tüm zihinsel gelişim süreci de bireyin karşılaştığı yeni durumları anlamlandırıp bu durumlara uyum sağlaması sürecidir.

Piaget'nin zihinsel gelişim kuramı genel olarak üç boyutta ele alınabilecek bir kuramdır. Bu boyutlardan ilki zihinsel gelişimi etkileyen unsurlardır. İkincisi zihinsel gelişimle ilgili temel kavramlar, üçüncüsü ise zihinsel gelişim dönemleri ve bu dönemlerin özellikleridir.

1. Zihinsel Gelişimi Etkileyen Unsurlar

Piaget'ye göre zihinsel gelişim olgunlaşma, deneyim, sosyal geçiş ve dengeleme olmak üzere dört temel unsurun etkisiyle gerçekleşmektedir. Bu unsurların hepsi birbiriyle etkileşim içindedir ve bu etkileşim zihinsel gelişim sürecini belirlemektedir.

- **Olgunlaşma:** Organizmanın bir davranışı yapabilecek biyolojik düzeye ulaşmasını ifade eden olgunlaşma Piaget'ye göre zihinsel gelişimi etkileyen en temel unsur olarak görülür. Çünkü çocuğun belli zihinsel becerileri gerçekleştirebilmesi için öncelikle o beceriyi gerçekleştirebilecek zihinsel olgunluğa ulaşması gerekir.
- **Deneyim (Yaşantı):** Çocuğun uyarıcılarla girdiği etkileşime bağlı olarak edindiklerini ifade eden deneyim, Piaget'ye göre zihinsel gelişim üzerinde önemli bir etki yaratmaktadır. Çocuk, deneyimleri yoluyla zihinsel yapılarını geliştirir ve zihinsel açıdan daha üst düzeylere ulaşır.
- **Sosyal Geçiş (Toplumsal Aktarım):** Çevresindeki insanların çocuğa aktardıklarının çocuğun zihinsel gelişimi üzerindeki etkisini ifade eder. Yani sosyal geçiş çocuğun ebeveynlerinden, arkadaşlarından, öğretmenlerinden edindiği bilgilerin onun zihinsel gelişimine sağladığı katkıdır.

Zihinsel (Bilişsel) Gelişim

2. İş Birlikli Öğrenme

Bireyin başkalarıyla birlikte yani kolektif bir süreçle gerçekleştirdiği öğrenmelerdir.

Vygotsky'e göre, birey kendi başına öğrenebileceklerinden çok daha fazlasını başkalarıyla birlikte öğrenebilir. Bu nedenle öğrenme süreci bireysel olmaktan ziyade iş birlikli şekilde gerçekleşmelidir.

3. Yapı İskelesi (İskele Kurma)

Bireyin çevresindeki sosyal unsurların onun gelişimine sağladığı destektir.

Vygotsky zihinsel gelişim sürecinde sosyal unsurların etkisini ön planda tutar ve işte bu unsurların bireyin gelişimine sağladığı desteği veya yardımı yapı iskelesi (iskele kurma) kavramıyla açıklar.

Vygotsky'e göre, bir öğrenme sürecinin başında çocuğa mümkün olduğunda fazla destek olmak gerekir. Ancak çocuk, kendini geliştirdikçe yavaş yavaş bu destek azaltılarak en nihayetinde çocuğun kendi başına bir şeyleri yapması sağlanmalıdır.

NOT

Bireyin gelişimi sürecinde sosyal unsurlardan aldığı destek yapı iskelesini ifade ederken bu destekle elde ettiği kazanım veya kaydettiği ilerleme yakınsal gelişim alanını ifade eder. Bu süreçte bireyin başkalarıyla birlikte yürüttüğü çalışmalar ise iş birlikli öğrenme ile ifade edilir.

4. İçsel Konuşma

Çocuğun bir problemin çözümüne ilişkin öğrendiklerini kendi içinden yinelemesidir.

Vygotsky'ye göre, çocuklar sosyal çevreden öğrendiklerini kendi içlerinden yineleyerek pekiştirirler. Böylelikle de zihinsel açıdan kendilerini geliştirirler.

III. BRUNER'İN ZİHİNSEL GELİŞİM KURAMI

Zihinsel gelişim sürecini Piaget'nin kuramına benzer bir perspektifle ele alan Bruner bu süreci ardışık ve düzenli bir sıra izleyen üç dönemle açıklamaya çalışır.

adet bardağı kıran bir çocuğun kazayla beş adet bardağı kıran bir çocuktan daha çok suçlu olduğunu ve daha fazla ceza alması gerektiğini düşünür. Aynı zamanda bir oyunun kurallarının yeri geldiğinde değiştirilebileceğini düşünüp bu doğrultuda hareket eder.

II. KOHLBERG'İN AHLAK GELİŞİMİ KURAMI

Ahlak gelişimi alanında Jean Piaget'nin söylemleri oldukça önemli görülmele birlikte özellikle Amerikalı araştırmacı Lawrence Kohlberg'in kuramı bu alanda çok ön plana çıkmaktadır. Piaget'nin zihinsel gelişim kuramını ve ahlak gelişimine ilişkin söylemlerini temele alan Kohlberg, insanların ahlak gelişimi açısından altı evreden geçtiklerini öne sürer. Bu evreleri de ikişer ikişer üç düzeye ayıran Kohlberg oldukça kapsamlı bir ahlak gelişimi kuramı ortaya koyar.

Kohlberg'in Ahlak Gelişimi Kuramındaki Düzey ve Evreler

Gelenek Öncesi Düzey	Geleneksel Düzey	Gelenek Sonrası Düzey
İtaat ve Ceza Evresi	İyi Çocuk Olma Evresi	Sosyal Anlaşmalar Evresi
Saf Çıkarıcı Evre	Kanun ve Düzen Evresi	Evrensel Ahlak İlkeleri Evresi

1. Gelenek Öncesi Düzey

Ahlak gelişiminin en alt basamağını oluşturan ve bencilce bir ahlak anlayışının hakim olduğu bu düzeyde itaat ve ceza evresi ile saf çıkarıcı evre yer alır.

a. İtaat ve Ceza Evresi

Bu evredeki birey için önemli olan cezadan uzak durmaktır. Bu nedenle otoritenin bulunduğu ortamlarda kurallara sorgusuzca itaat edilirken otoritenin bulunmadığı ortamlarda kuralların dışına çıkılabilir.

Örneğin, bu evredeki bir öğrenci yakalanma ihtimali olan durumlarda kopya çekmeye teşebbüs etmezken yakalanmayacağını bildiği durumlarda kopya çekmekte bir sakınca görmez.

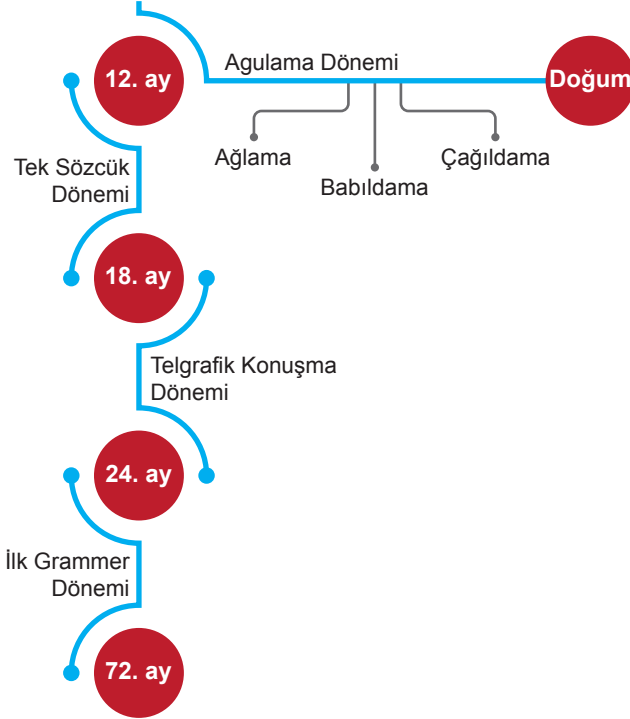
b. Saf Çıkarıcılık (Araçsal İlişkiler) Evresi

Bu evredeki birey için önemli olan kendi ihtiyaçlarının giderilmesi, kendi menfaatinin korunmasıdır. "Doğru olan bana faydalı olandır." anlayışının hâkim olduğu bu evrede birey tamamen kendine odaklanmış durumdadır.

Örneğin, bu evredeki bir öğrenci daha önce kendisine yardımcı olan arkadaşlarına yardımcı olurken kendisine yardım etmeyen arkadaşlarına yardım etmeme eğilimi gösterir.

II. DİL GELİŞİMİ DÖNEMLERİ

Gelişim psikolojisi literatüründe dil gelişimin seyrine ilişkin farklı dönem sınıflamaları mevcut olmakla birlikte birçok araştırmacıya göre dil gelişimi agulama, tek sözcük, telgrafik konuşma ve ilk gramer olmak üzere dört dönemle gerçekleşen bir süreçtir.

1. Agulama Dönemi (0-12 ay)

Doğduktan sonra ilk iki ay çıkardığı sesler ağlamadan ibaret olan bebek, ikinci aydan sonra ağlama dışında da sesler çıkarmaya başlar. Bu sesler önceleri “aaaa”, “oooo” gibi ünlü seslerden oluşurken bir süre sonra ünlü ve ünsüzlerin bir araya getirilmesi ile oluşan “ba”, “ma”, “da” gibi seslere (babıldamalara) dönüşür. Bir süre sonra ise bu sesler peş peşe getirilerek cıvıldamalara (çağıldamalara) dönüşür. Yani bebek “ba ba ba ba”, “de de de de”, “ga ga ga ga” gibi sesler çıkarmaya başlar.

2. Tek Sözcük Dönemi (12-18 ay)

Dil gelişimi açısından kritik dönem olarak nitelendirilen ve bir dönüm noktası olarak kabul edilen tek sözcük döneminde bebek işitsel uyarıcılardan çok yoğun şekilde etkilenir. Bebeğin ilk sözcüğünü üretmesi beklenen bu dönemde bebek ürettiği bir sözcükle pek çok şeyi anlatmaya çalışır ki bu duruma “morgem” denir.

3. Telgrafik Konuşma Dönemi (18-24 ay)

Bu dönemde çocuk birden fazla (genellikle iki tane) kelimeyi bir araya getirir ancak dilin yapısına çok uygun olmayan (telgraf ifadelerinde olduğu gibi) kesik kesik ve kısa cümleler kurar.